Haladvány Kiadvány 2022-01-31

Mikor született Petőfi?

Hujter Mihály

Ajánlás. Ajánlom ezt az írást Sz. barátomnak, akinek a születési dátumát csak úgy sikerült kinyomoznom, hogy tudtam, melyik városban él az ikertestvére, akinek az önéletrajzát már pár perc alatt megtaláltam az interneten.

Tartalmi összefoglaló. Ebben az írásban azokat a matematikai kérdéseket illetve azokat a kialakult (de néha furcsa, sőt eszement) szokásokat tárgyaljuk, melyek

az írásos dokumentumok, fontos magánéleti események datálásával kapcsolatban felmerülnek.

A téma indokoltsága. Mikor született Petőfi Sándor? Kétszáz éve. De a dolog egyáltalán nem ilyen egyszerű! Ha megkérdezzük az internetet: "`Mikor született Petőfi Sándor?`", a válasz azonnali: "`1823.01.01`". Helyszín: "`Kiskőrös`". Ugyanakkor a jelen írás szerzőjének gimnáziumi rajztanára fél évszázada írt egy könyvet: *Heitler L.: Petőfi-emlékek Pápán,* Pápa, 1972. Ebből világos, hogy *Petőfi Sándor Pápán született*, hiszen pápai működése előtt még nem úgy hívták a később híressé váló költőt. Mindazonáltal még a *Názáreti* szülőfalujának is Názáretet nevezzük, pedig úgy tudjuk, igazából Betlehemben született és pár évig Egyiptomban nevelkedett, mielőtt szülei vele Názáretbe költöztek volna.

A születésnapját is sokan az esztendő végén, sokan az esztendő legelején ünnepelik. De még a születési évszámot sem tudjuk biztosan, vélhetően körülbelül 2025–2030 évvel ezelőtt volt. (A születési év természettudományos pontosíthatóságáról szól egy korábbi írásunk [2019].)

Pár napja érdekes hír volt, hogy egy ikerpár egyik fele még tavaly, a másik fele már az idén született. Hasonló a helyzet *Hrúz Mária* fiával is, aki már igazából 1822.12.31-én felsírt. De az anyakönyvbe január elseje, és a Petrovics Alexander név került bejegyzésre. (Hrúz Mária a Maglódon tanítóskodó nagybácsinál volt cseléd, és ott ismerte meg a mészárszékben segédeskedő Petrovics Istvánt. Érdekes tények, hogy a második fiú kapta az apja nevét, nem az első; később az öccs is megváltoztatta az eredeti családnevet.)

Nincs a dátummal semmi baj, hiszen régen nem éjfélkor kezdődött a nap, hanem már pár órával korábban, napnyugtakor. Az a dátum számított, amikor az

újszülött megláthatta a napvilágot. Vagy inkább az, amikor megkeresztelték, mert ezt az eseményt szokták pontosan jegyzőkönyvezni.

A problémakör boncolgatása. Manapság az újszülöttek osztályán a kórházban a gyermek kartonjára nem csak a születési dátumot, hanem az órát és percet is ráírják. Nyilván az adott helyen akkor érvényes pontos, hivatalos időadatok alapján. Mulatságos, hogy október utolsó vasárnapjának hajnalán 1 és 4 óra között nem 180 perc telik el, hanem 240 perc, mert közben az órát „visszatekerik." A Győzelem napját nyugaton május 8-án ünneplik, Oroszországban május 9-én. Mert amikor 1945-ben, május 8-án késő este a Harmadik Birodalom kapitulált, Moszkvában már elmúlt éjfél. És nincs igazuk? Nyilván a győztes és nem a vesztes naptárát kell nézni. Negyvenöt évvel korábban Oroszországban még volt februárban 29 nap, Németországban meg nem. Ennek viszont az az oka, hogy

Oroszországban csak évtizedekkel később vették át a jelenleg is használatos naptárrendszer azon jellegzetességét, hogy minden egymásutáni négy évszázadban nem 100-szor, hanem csak 97-szer van szökőév.

Az ilyen jellegű visszásságok oka az, hogy az emberek gyakran – saját ostobaságuk okán – rossz irányban ülnek a lovon. Ahogy a paripa hátán előre kell nézni, és nem hátrafelé a ló farkát, a felvert porfelhőt, úgy a naptárakban is a figyelmünket a jövő fel kell fordítanunk, nem a múlt felé. Ezért helyesebb az, ha úgy mondjuk, tíz perccel egy óra előtt ebédelünk, és nem helyes az, hogy 12:50-kor. Aki az utóbbi időmeghatározással él, az nem azt mondja meg, hogy mikor ebédel, hanem azt, hogy mikor van utoljára, amikor még **nem** ebédel. Ha pontosan 8 percünk van csak evésre, akkor a legelső perc 12:51, a legutolsó pedig 12:58.

A legtöbb ember úgy tudja, az iskolákban 45 perces tanórák vannak. Például az órarend szerint minden nap 8:00–8:45 matematika. De ez nem 45 perc, hanem

46, hiszen 8:00-kor, a rádió pontos időjelzésekor már kezdünk, és 8:45-kor, a teljes percben még tart az óra. A „minden nap” is úgy értendő, hogy hétfőtől péntekig, azaz öt nap, pedig péntek csak 4 nappal van később, mint a hétfő.

Nagyon sokan rosszul értelmezik a digitális órákat. Nem értik például, hogy ha perc pontossággal kérdezik a pontos időt, de a számítógép azt az írja, hogy 17:41:07, akkor nem azt kell mondani, délután 5 óra 41 perc van, hanem azt, hogy 5 óra 42 perc. Hiszen a kerekítést mindig időben előre kell végezni. Január elseje már rögtön éjfél után elkezdődik.

Jut eszünkbe: pontos időjelzés. A délelőtt utolsó másodperceiben a rádió bemondója azt közli, hogy „Pontos időjelzést adunk. Az ötödik sípszó elhangzása delet jelez.” És négy és fél másodperccel a pontos dél előtt elkezdődik egy sípszó, öt tizedmásodperc hosszan hallatszik, de csak a bal fülünk felőli hangszóróból.

Aztán öt tizedmásodpercig feszült csend. Majd öt tizedmásodperc hosszúságban a jobb fülünk felőli hangszóróból jön a sípszó. És így megy ez felváltva, de az utolsó sípszó minkét hangszóróból jön, ezért halljuk egy picit hangosabbnak. Abban a pillantban, amikor tudatosítjuk, hogy a sípolás abbamaradt, már a délután első másodpercében vagyunk. Számoljuk meg, hány sípolás volt! Ha az egyik hangszóróból hallható, de a másik hangszóróból nem hallható sípolásokat félnek vesszük, akkor összesen hatszor fél, azaz három sípolás. De mi ötöt hallottunk! De ha minden fél sípolást egésznek veszünk, akkor meg 6 darab sípolás jön ki.

Van az a tréfás találós kérdés, hogy ha egy kakukkosóra minden egész órakor annyit kakukkol, ahány óra van, akkor hányat kakukkol pontosan éjfékor. A helyes válasz: nullát. (Ha csak az lenne a kérdés, hogy hányat kakukkol éjfélkor, akkor természetesen 12 lenne a válasz, de most a kérdésben hangsúlyozott, hogy **pontosan** éjfélkor.) De nem azért nulla a válasz, mert a telefonunk pontosan

éjfélkor azt jelzi, hogy 0:00 az idő, hanem azért, mert ha éjszaka a sötétben nem tudunk aludni, és hallunk 11 kakukkolást, akkor még nem tudjuk, hogy tizenegy óra van-e, vagy tizenkettő. Tehát a tudatunkban akkor és csak akkor lesz éjfél, ha a tizenkettedik kakukkolás is megtörtént. Mindazonáltal ennél a tudatállapotnál már nem hallunk további kakukkolást. Azt ugyanis, hogy éjfél van-e, nem a kakukk tudja, hanem mi. Persze valaki, aki kötekedni akar, azt mondhatja, hogy a nulla darab kakukkolás csak lefelé kerekítéssel jön ki, hiszen abban a tizedmásodpercben, amikor már halljuk a tizenkettedik kakukkolást, már tudjuk, hogy éjfél van, tehát egy három tizedmásodperc hosszan tartó kakukkolásból két tizedmásodpercnyi kakukkolás már akkor történik, amikor a tudatunkban már beállt az éjfél időérzete. Tehát precízen fogalmazva nem nulla darab kakukkolást hallunk éjfélkor, hanem az utolsó kakukkolásnak a töredékét. De az biztos, a 12 kakukkolásból 11-et még közvetlenül éjfél előtt hallottunk. De kit érdekel, mi volt éjfél előtt, ha már elmúlt éjfél?

A gimnáziumi fizikatanárunk egyszer azt mesélte, hogy a modern fizikában sokkal-sokkal rövidebb időket is tudnak mérni, mint egy pillanat. De amikor megkérdeztem tőle, hogy egy pillanat hosszát hogyan is értjük, nem bírtam vele megegyezni. Annyi-e egy pillanat, amíg a szemhéjunk teljesen eltakarja a szemünket pillantás közben, vagy az a teljes idő-e, amíg pillantás közben a szemhéjunk mozgásban van akár lefelé, akár fölfelé. Szerintem az utóbbi, hiszen a látásunk egytized másodperces „exponálási" idővel dolgozik, tehát a pillantásunk közbeni század-másodpercnyi idejű takarás nem jelent lényeges látáscsökkenést. Fizikatanárom szerint viszont – és most öreg fejjel már neki adok igazat – mi magunk a pillantásunkról nem is tudunk, félszemmel tükörben sem tudjuk megfigyelni, ezért fizikusi értelemben csak a szemünk csillogása kimaradási idejét kell értelmeznünk. De ilyen értemben függ a pillanat időhossza attól, hogy vízszintesen előre nézve a mennyezeti lámpa fénye csillog-e a szemünk felső részén, vagy a tábortűz fénye tükröződik-e a szemünk alsó részén.

Ki kell térnünk egy gyakori téves fordításra: Az angol „moment” szót magyarra legtöbbször „pillanat” szóra fordítják. Például a „One moment, please.” mondat így hangzik magyarul „Egy pillanat, kérem.” Pedig a „moment” eredetileg „a comparatively brief period of time”, míg a „pillanat” pedig egy pillantás ideje. Tehát a „moment” körülbelül egy perc töredékét jelenti, a pillanat pedig egy tizedmásodperc töredékét, azaz sokkal rövidebb időt.

Október utolsó hétfőjén a hallgatóimnak bejelentettem: „A mi életünkben már soha nem lesz olyan hosszú hét, mint amilyen ez. Utoljára volt az idén nyári időszámítás, többet ilyen ostobaságot az emberiség remélhetőleg soha nem fog elkövetni. Mivel pedig minden hét – hagyományosan – vasárnapra virradólag kezdődik, ez a jelenlegi hét 169 órás lesz, hiszen tegnap visszatekertük az órákat.” Hogy miért ostobaság a nyári időszámítás, arra álljon itt egy anekdota. Amikor Kanadában már kilogrammokban mértek, de az Egyesült Államokban még fontokban, akkor egy bostoni telefonon megkérdezte a torontói barátját, hogy hogyan

lehet most egyáltalán vásárolni. „Mennyi kilogrammban egy font?" A válasz: „Úgy a legkönnyebb átszámolni, hogy 5 kilogramm az 11 font." Visszakérdezett a bostoni: „Nem butaság ez? Úgy kell kérnem a hentesnél fél font sonkát, mint 5/22 kilogrammot, vagy mint 227 grammot és 273 milligrammot?"

Távol áll tőlünk, hogy megmagyarázzuk a fenti poént. De az ég szerelmére, azok akik ragaszkodnak a sokáig világos estékhez, miért engedik, hogy október végén mindig „központilag" visszasötétítsék a délutánjainkat, nehogy már a gyerekeink/unokáink iskola után lemehessenek még egy kicsit a játszótérre? A mai Magyarország legkeletibb helysége majdnem harminc fokkal van keletebbre, mint (a szárazföldi) Franciaország nyugati csücske. Tehát két órával hamarabb lemegy a nap Fehérgyarmaton mint Brestben, de ugyanaz az időzóna! Már csak hazafias büszkeségből is kellene ragaszkodnunk a tényleges déli harangszóhoz, mert ezt már a 15. század közepén bevezették, a nap járásához kellett igazítani,

és a harangozás mindenkit minden nap figyelmeztetett, a saját időbeosztását a természetes folyamatokhoz kell illesztenie. (A harangozó minden délelőtt felment a harangtoronyba, és amikor egy pontosan déli irányban látszó távoli fa fölé ért a nap, akkor harangozott. Ha felhők takarták el a napot, maga elé állított egy botot függőlegesen, déli irányban, és amikor a bot az ég fényességét éppen megfelezte, akkor lett dél.)

Ha már a nap járása és az emberi butaság szóba került, elmondjuk ezt: 23 évvel ezelőtt, amikor néhány lelkes honfitársunk nagyon örült, hogy a teljes napfogyatkozás látható hazánkban, a következő módon ünnepelt: A legsötétebb másodpercekben tüzijátékokat lőttek ki nagyon magasra. Magam sem hittem volna, hogy ennyire „sügér" lehet valaki, de a saját szememmel láttam! Egyébként ez az eset pont abban a városban történt, nevezetesen Pápán, ahol 1842-ben Petőfi (akkor még Petrovics) és a barátja Jókai Mór (akkor még ásvai Jókay Móricz)

éppen az akkori teljes napfogyatkozást bámulta. „Ne nézz bele Sándor, mert megvakulsz!", mondta Jókay. „Majd csak fél szemmel nézek bele", válaszolta Petrovics. Tehát amikor Pápán „megszületett" Petőfi, fél szemére már vak lehetett.

De térjünk vissza Petőfi (pontosabban Petrovics) születése idejére! Keresztnevét Alexander változatban jegyezték be az anyakönyvbe 1823.01.01 dátummal. Joggal feltételezhetjük tehát, hogy 1822-ben született, annak az évnek valamelyik utolsó napján. Valószínűtlen, de nem kizárt, hogy hetekkel korábban. De miért fontos ez?

Wesselényi Miklós (1796–1850) báróról azt olvashatjuk a Wikipédián, hogy 1821–22-ben Széchenyi István társaságában hosszabb utazást tett Franciaországban és Angliában. Meg azt is, hogy „korának egyik legnagyobb nőfalója volt". Nem a

mi dolgunk/jogunk ezért megítélni vagy irigyelni őt. A dolognak azért van jelentősége, mert olyan pletyka járja, hogy nem is idősebb Petrovics István lehetett az Alexander fiú biológiai apja, hanem – talán – az akkor még ifjú és bohó Széchenyi István.

A pletyka ellenőrzésére meg lehet nézni ezt a két arcot. Kétségtelen, könnyű belemagyarázni hasonlóságot. Bal oldalon a jól ismert ősfénykép a körülbelül 25 éves költőről. A jobb oldalon Ender János egyik kisméretű festményének részlete Széchenyi Istvánról, amikor ő volt körülbelül 25 éves. (Az eredetileg színes képen az egyenruha és a kitüntetések alapján egyértelmű, hogy tényleg a fiatal gróf arcát látjuk.) 1822-ben Széchenyi és Wesselényi együtt utazgattak, és ez nem cölibátust fogadó szerzetesek zarándokútja volt. Node a pletykán és a hasonlóságon kívül van-e más adat? „*... Petőfi — aki az én fiam s akinek anyját én, mint sok mást is éhen halattam — pontosan eltalálta az én arcképemet a »Felhők«-ben.*"

(Széchenyi levele *Tasner Antal* részére, 1851.03.14.) A „Felhők" 1847-ben jelent meg, és hogy mikor olvasta Széchenyi, nem tudjuk. Nyilván arra gondolt a gróf, hogy Petőfi lelki berendezkedéséről olvasva saját magára ismert. Voltak még egyéb rokon vonások is lelkükben, vérmérsékletükben.

Audiatur et aitera pars, azaz hallgattassék meg a másik oldal is, mondta *Seneca*. A félegyházi *Móczár Lajos* többször hallotta, „midőn Petrovits mészáros – Petőfi Sándor atyja – valami csíny vagy pajkosság miatt korholta Sándor nevű fiát, s közben *őt fattyúnak nevezte*, s mondotta, hogy vesztél volna a hóban, mikor Kiskőrösre vittek keresztelni. Az édesapja bosszús volt s kidobni akarta, mert – *úgymond – az nem az ő fia*, ... egyáltalán nem akarta a háznál megtűrni az újszülöttet." Petrovicsék cselédje, *Szöllősi Éva* szerint Petrovics nagyon gyűlölte a Sándor fiát; egyszer oly erősen kifakadt, hogy „*jobb lett volna, ha kivetettelek volna a hóra a Kiskőrösi útban, had ettek volna meg a varjúk*." *Ferenczi Zoltán*

írta, hogy apja Sándort kitagadta, és megtiltotta, hogy valaha még a küszöbét átlépje. *Hatvany Lajos* szerint a fiú sem maradt adós: „Én nem vagyok Petrovics, hanem Petőfi" – jelentette ki *Sárkány János* felé. A régi magyar nyelvben a Pétert Petőnek mondták, és Petrovics a szlovákban Péter fiát jelenti; a családnév tehát Petőfire változott 1842-ben, Pápán.

Mélylélektani szempontból kielemezhetnénk Petőfi főművét is, melyben *Kukoricza János* sorsában a költő addigi élete tükröződik. Viselkedéstani szempontból Széchenyi és Petőfi fiatalkori karrierje is jól párhuzamba állítható. Szükséges azonban még ellenőriznünk egy fontos nyomozási szálat: Véletlen okán nem hasonlított-e egymásra idősebb Petrovics István és Széchenyi István? Mindenki döntse el maga! Adunk hozzá két arcképet (Orlay P. Soma és Katzler Vince nyomán).

Zárójelentés. Van két tény: Naplója szerint Széchenyi 1822. március 1-én már megkezdte újabb külföldi utazását. Pontosan tíz hónappal később pedig Alexandert (újszülöttként-e, vagy pár napos babaként-e, nem tudjuk) megkeresztelték, az anyakönyvbe bejegyezték Petrovics fiaként. *Verba volant, scripta manent.* (A szó elszáll, az írás megmarad.) A képírás is megmarad.

Hivatkozások

2022: Wikipédia: Heitler László,
https://hu.wikipedia.org/wiki/Heitler_L%C3%A1szl%C3%B3

2022: Wikipédia: Petőfi István,
https://hu.wikipedia.org/wiki/Pet%C5%91fi_Istv%C3%A1n

2019: Hujter M.: Számítások egy lehetséges betlehemi csillagra, Haladvány Kiadvány 2019-01-06,
https://math.bme.hu/~hujter/190106.pdf

2022: Wikipédia: Wesselényi Miklós (1796–1850),
https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_(politikus,_1796%E2

2022: Wikipédia: Latin szállóigék,
https://hu.wikipedia.org/wiki/Latin_sz%C3%A1ll%C3%B3ig%C3%A9k

2022: Sayings of Seneca
https://www.goodreads.com/author/quotes/4918776.Seneca